

LESBRIEF

“ROOFVOGELS VAN DICHTBIJ”

Een uitgave van de Werkgroep Roofvogels Nederland

Blauwe Kiekendief (vrouw)

Colofon: Stichting Werkgroep Roofvogels Nederland (WRN)
Doldersummerweg 1
7983 LD WAPSE

Informatie over de werkgroep, adressen, artikelen enz. zijn te vinden op onze website: <http://www.werkgroeproofvogels.nl/>

Deze lesbrief is voor de WRN gemaakt door Ans Blanckenborg (medio 1995).
De herziene uitgave is samengesteld door Sake de Vlas (december 2004).

Deze lesbrief hoort bij de dvd/videoband "ROOFVOGELS VAN DICHTBIJ", die te bestellen is via "WRN artikelen" op onze website.

De lesbrief is gratis te downloaden van onze website, vrij te kopiëren en te vermenigvuldigen.

LESBRIEF BIJ DE FILM “ROOFVOGELS VAN DICHTBIJ”

Als je buiten loopt zie je altijd wel een paar vogels. Ze komen niet alleen voor in natuurgebieden buiten stad of dorp, ook vlak bij mensen leven vogels. Mussen, merels, duiven, je kent ze waarschijnlijk wel. Maar er zijn ook vogels die je niet zo makkelijk ziet, b.v. de vogels in moerasgebieden of schuwe vogels in de bossen. Roofvogels zie je ook niet zo vaak. Hoewel.....als je met de auto over de snelweg rijdt kom je bijna altijd wel een paar soorten tegen, “biddend” boven de berm of het weiland of zittend op een paal. Weet je welke soorten dat zijn?

Wat zijn roofvogels voor vogels?

Ze leven van prooidieren die ze vangen, verscheuren en opeten met hun scherpe klauwen en kromme snavel. Ze eten niet alle dieren in het bos op zoals sommige mensen denken. Ze vangen vooral jonge, zieke en zwakke exemplaren. Toch heeft dit gedrag ze vroeger een slechte naam bezorgd. Ze werden vervolgd en op veel plaatsen bijna uitgeroeid. Ook de steeds kleiner wordende gebieden met natuur en de giftige stoffen die in de landbouw gebruikt werden (en worden) hebben er voor gezorgd dat er steeds minder roofvogels waren.

In Nederland en in verschillende andere landen zijn de roofvogels sinds 1936 wettelijk beschermd.

Hoe herken je roofvogels?

Vraag 1: Op de volgende bladzijde zie je een aantal plaatjes van vogels. Welke daarvan zijn roofvogels?

Vraag 2: Aan welke 3 dingen kun je roofvogels herkennen?

Plaatjes behorend bij vraag 1: welke van de onderstaande vogels a t/m h zijn roofvogels?

a

b

c

d

e

f

g

h

Algemeen.

In Nederland komen twaalf roofvogelsoorten voor die hier broeden en hun jongen grootbrengen. Deze soorten zijn: Havik, Sperwer, Buizerd, Wespendif, Torenavk, Boomvalk, Slechtvalk, Bruine Kiekendif, Blauwe Kiekendif, Grauwe Kiekendif, Rode Wouw en Zwarte Wouw.

Zeldzaam zijn de Slechtvalk, Grauwe Kiekendif, Rode Wouw en Zwarte Wouw. Dat wil zeggen dat er nog maar heel weinig van zijn in Nederland.

Naast deze twaalf broedvogels wordt Nederland regelmatig bezocht door roofvogels die hier de winter doorbrengen, zoals Smelleken, Zeearend, Visarend en Ruigpootbuizerd. Deze vogels noemen we "wintergasten".

Over een aantal van de broedvogels gaan we het hebben in deze les.

Alle soorten roofvogels moeten verschrikkelijk hard werken om elk jaar weer hun jongen groot te brengen. De mannetjes moeten eerst een vrouwtje zoeken. Er moet een geschikte plaats worden gevonden om het nest te maken en dan moet het nest nog gebouwd worden. Soms gebruiken ze een oud nest, maar dat wordt dan weer helemaal opgeknapt. Het vrouwtje moet heel veel eten want anders kan ze geen eieren leggen. Voor al dat eten zorgt het mannetje. Hoe meer er te eten is, hoe meer eieren ze kan leggen en hoe meer de jongen kans hebben om groot te worden. Bij de meeste roofvogels broedt het vrouwtje de eieren uit en zorgt het mannetje de eerste twee weken voor het voedsel. Het vrouwtje blijft dan bij de jongen om ze te beschermen, te voeren en warm+droog te houden.

Roofvogels die lang leven leggen meestal maar weinig eieren, zoals de Wespendif, die maar twee eieren legt. Roofvogels die korter leven hebben grotere legfels, soms wel vijf tot zeven eieren zoals de kiekendifenfoorten, Sperwer en Torenavk.

De eieren van roofvogels zijn heel verschillend. De Havik en de Kiekendifen hebben vrijwel witte eieren, terwijl Wespendif, Buizerd, Sperwer en de valkenfoorten mooie gevlekte eieren hebben.

Jammer genoeg worden veel nesten van roofvogels leeggestolen, ook vaak door kinderen die hun eiervverzameling willen uitbreiden. Het is doodzonde voor al het werk dat de vogels er aan hebben gehad. En het is nog verboden ook, je kunt er een dikke geldboete voor krijgen!

Torenavk (vrouw)

1. De Havik. (*Accipiter gentilis*)

Zoals de leeuw de onbetwistbare koning is van de Afrikaanse savannes, zo regeert de Havik in de Nederlandse bossen. Met zijn machtige klauwen en een spanwijdte van ruim een meter blijft hij elke andere vogel de baas.

In het vroege voorjaar is de baltsroep van het mannetje op grote afstand te horen. Hiermee wordt de aandacht van het vrouwtje getrokken en wordt tevens aan concurrerende mannetjes duidelijk gemaakt dat er voor hen geen plaats is. Indringers worden fel bestreden. De Havik is een echte standvogel. Dat wil zeggen dat het paartje het hele jaar door, zomer en winter, in hetzelfde gebied (territorium) aanwezig is. Pas wanneer één van de vogels doodgaat wordt de plaats door een ander ingenomen.

Ze broeden meestal in hoge bomen. Op het enorme met dons bedekte nest worden de jongen grootgebracht. Meestal twee of drie, soms vier.

Het voer voor de jongen bestaat voornamelijk uit vogels. De Haviken zijn snelle wilde vliegers, die hun prooi vanuit een verscholen plaats plotseling overrompelen. Naast vogels lusten ze ook wel een konijnenboutje. Het mannetje dat een stuk kleiner is dan het vrouwtje, pakt

middengrote prooien zoals lijsters en Vlaamse gaaien. De flink uit de kluiten gewassen vrouw slaat met gemak alle soorten vogels. Ook andere soorten roofvogels zoals Buizerd, Wespendif, Boomvalk en Torenavalk staan ook op het havikenmenu! Zelfs soortgenoten als ze niet uitkijken....

Havik

Onderzijde

Bovenzijde

2. De Buizerd. (*Buteo buteo*)

In gebieden met afwisselende bossen en weilanden kun je vaak grote vogels zien zweven en cirkelen met een langzame vleugelslag. Je hoort ze soms geluiden maken, het lijkt op een klagelijk gemiauw.

Ze jagen op muizen, ratten, mollen, konijnen en kikkers maar ze eten ook wel dode dieren.

Buizerds bejagen hun prooi graag vanaf een hogere plaats: een paal of een boomtak. Uren zitten ze zo geduldig te wachten bij een konijnen- of muizenhol, om dan ineens toe te slaan. Meestal zijn ze vrij donker van kleur maar er bestaan ook heel wat lichter gekleurde Buizerden. Zie het plaatje hiernaast.

In Nederland leven zo rond de 10.000 buizerdparen. In de winter zijn dat er veel meer, want dan komen vanuit het hoge Noorden veel Buizerden als wintergast in ons land voedsel zoeken.

Buizerden kunnen heel oud worden, wel 18 jaar. Maar gemiddeld worden ze ongeveer 4 jaar oud, net zoals trouwens de Havik.

De Buizerd bouwt zijn nest hoog in de boom van veel takjes. Ze gebruiken het soms jaren achtereen, het wordt dan steeds groter en dikker gemaakt. Een dergelijk roofvogelnest noemen we dan een horst

Buizerd

Lichte vorm

Donkere vorm

3. De Sperwer. (*Accipiter nisus*)

Misschien heb je wel eens gezien dat er plotseling grote paniek uitbrak bij de voedertafel waar net koolmezen, vinken, mussen en andere vogeltjes in de winterse kou aan het smullen waren van de vetbollen en pinda's. Ineens schiet er razendsnel een grotere vogel langs. Dat is dan de Sperwer die ook bij de voedertafel zijn kostje komt halen.

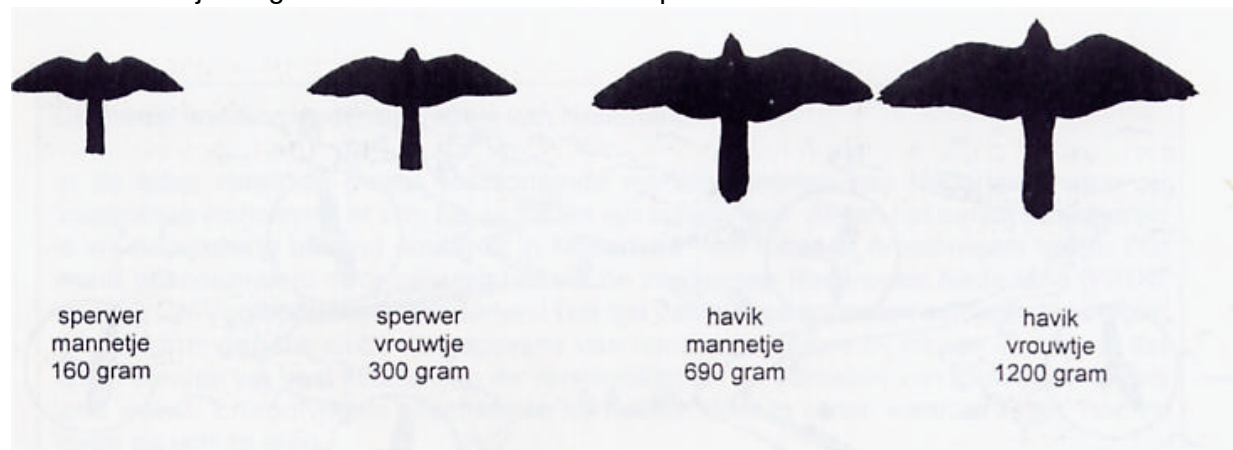

De Sperwer jaagt op kleine zangvogeltjes maar ook muizen staan op het menu. De Sperwer verrast de prooi door laag en snel langs bosranden en over heggen te scheren. De achtervolging is hardnekkig en de Sperwer is heel wendbaar door de relatief korte vleugels en lange staart. Ze wonen in bossen met veel naaldbomen en gaan ook in de tuinen van mensen in buurt op jacht.

Sperwers lijken op een kleine Havik. Havik en Sperwer zijn familie van elkaar: dat kun je zien aan de Latijnse naam, die begint voor beide soorten met *Accipiter*

Hieronder zie je de groottes van de Havik en de Sperwer naast elkaar.

4. De Torenvalk. (*Falco tininculus*)

Langs de weg of boven een weiland zie je ze vaak “stilstaan” in de lucht snel wapperen met hun vleugels, de staart wat naar beneden. De Torenvalk staat dan te “bidden”, met dit aangepaste vliegen gaan ze net zo snel vooruit als de wind ze weer terugblaast. Ze komen dus niet van hun plek af in de lucht.

Met hun scherpe ogen speuren ze de grond af of er misschien een muisje loopt. Dan plotseling schieten ze als een pijl naar beneden en grijpen het muisje met de klauwen. Lang niet iedere duik heeft succes.

Wanneer je een roofvogel ziet “bidden” dan weet je dat het een Torenvalk is want andere roofvogels doen het niet.

Zittend op een paaltje zien ze er zó uit:

Vliegend zie je bij het mannetje een mooie grijze staart met een zwarte band aan het eind. Het vrouwtje heeft een staart met smalle zwarte bandjes en een brede zwarte band aan het eind.

Behalve muizen eten Torenvalken ook wel eens insecten en kleine vogeltjes. Vooral Torenvalken die zich in de steden wagen eten vaak mussen. En ze zoeken hopen of spleten in gebouwen (vroeger vaak torens, vandaar hun naam) om hun eieren te leggen en te gaan broeden. Buiten de bebouwing maken ze veel gebruik van oude nesten van kraaien en duiven of holten in oude bomen. Ook speciaal voor hen gemaakte kasten worden veel gebruikt.

5. De Boomvalk. (*Falco subbuteo*)

De Boomvalk is even groot als de Torenvalk maar blauwgrijs van kleur. Hij leeft in open terrein met kleine stukjes bos. Het is een snelle en behendige vlieger en maakt jacht op kleine vogels en grote insecten die achtervolgd en gevangen worden in de lucht.

Boomvalken zijn ware vliegkunstenaars als ze insecten aan het vangen zijn (linker plaatje) en andere roofvogels, zoals een Wespendif, worden net zo lang nagezeten tot ze uit de buurt van het nest zijn.

Ze broeden in hoge bomen op verlaten kraaiennesten. Soms jagen ze zelfs kraaien van een nest af en pikken het gewoon in. Geen enkele valk bouwt zelf een nest.

Boomvalken leggen hun eieren in juli, dat is gemiddeld later in het jaar dan alle andere roofvogels. Dat komt omdat de Boomvalk, evenals de Wespendif, helemaal uit Afrika moet komen waar ze de winter doorbrengen. De jongen komen dat juist uit het ei in de periode dat er veel insecten (vooral grote libellen) en voldoende jonge prooivogels rondvliegen. De jongen van de Boomvalk hebben de insecten als voedsel nodig.

Let op de mooie rode "broek" van de volwassen Boomvalken!

6. De Wespendif. (*Apus pernivorus*)

In gebieden met veel bossen, vooral beukenbossen, en met veel open plekken komt soms de Wespendif voor. Een Wespendif is even groot als Buizerd maar is slanker en heeft een langere staart.

Ofschoon er toch wel redelijk wat Wespendifen in Nederland broeden hebben maar weinig mensen er een gezien. Dat komt omdat ze op een heel verborgen manier leven en omdat ze maar een korte tijd van het jaar in ons land zijn (van mei tot september). Het grootste deel van het jaar brengen ze door in Centraal Afrika.

De Wespendif eet net als de meeste andere roofvogels wel jonge vogels, maar zijn lievelingskostje is heel bijzonder: hij is dol op wespen! Vooral de larven peuzelt hij graag op. Hij is gespecialiseerd in het uithalen van wespennesten; hij graaft ze uit met de poten. Van de woedend aanvallende wespen trekt hij zich weinig aan; hij legt zijn veren dicht op elkaar zodat er een soort pantser ontstaat waarmee hij beschermd wordt tegen de wespensteek.

Vliegend

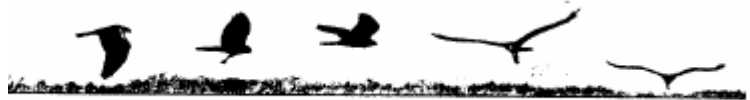

Zittend

7. De Bruine Kiekendief. (*Circus aeruginosus*)

Boven rietvelden en moerassen kun je soms de Bruine Kiekendief zien vliegen. Hij vliegt langzaam en laag, zijn vleugels vormen een beetje een "V". Vooral loert hij op jonge vogels en eieren, ratten, muizen en kikkers. Hij heeft heel goede oren; elk geritsel wordt gehoord. Hij broedt op de grond. Het nest bestaat uit een hoop riet met wilgentakken, bekleedt met gras.

Man

Vrouw

Er bestaan in Nederland ook nog een Blauwe- en een Grauwe Kiekendief. Die twee lijken erg op elkaar. De Blauwe Kiekendief (*Circus cyaneus*) kun je nog wel eens op de Waddeneilanden zien. Ze leven in open gebieden met wat afwisselende begroeiing, zoals dat in de duinen het geval is. Hiernaast: Blauwe Kiekendief (man)

De Grauwe Kiekendief (*Circus pygargus*) is bijna helemaal verdwenen. Vroeger zaten er alleen al in Drenthe wel 200 paar, maar alle "woeste gronden" zoals heidevelden en hoogveengebieden werden omgezet in landbouwgrond. Het werd veel te druk voor de Grauwe Kiekendief en hij verdween. Nu heb je de meeste kans in Oost-Groningen om deze slanke vogel te zien: daar is een populatie van ongeveer 20 paartjes.

vrouw

Grauwe Kiekendief

man

8. De Rode Wouw. (*Milvus Milvus*)

De Rode Wouw is een prachtige grote roofvogel die over de open landerijen patrouilleert op zoek naar aas (dode dieren), kleine dieren en insecten. Vooral aas is erg gevaarlijk: soms leggen mensen een dood dier ergens op een akker en bestrooien die dan met een zwaar gif. Als er een Rode Wouw in de buurt is zal hij het aas zeker vinden en gaat dan een pijnlijke dood tegemoet. In Nederland is deze soort heel zeldzaam. In Duitsland en Scandinavië is het een heel gewone soort. Net als de Zwarte Wouw is deze soort goed te herkennen aan de gevorkte staart.

De Zwarte Wouw. (*Milvus migrans*)

Deze wouw lijkt wel op een Rode Wouw maar is donkerder en mist de mooie rode kleur. Zwarte Wouwen komen veel voor in de buurt van rivieren: ze eten graag dode vis. Ook is het een opruimer van afval. In de middeleeuwen was het de meest geziene vogel in Londen. Ze leefden van de rotzooi die op straat werd gegooid en hadden ze een nuttige functie. Nu er een ophaaldienst voor huisvuil is hebben de Zwarte Wouwen niet veel meer te zoeken in de Engelse hoofdstad. Een enkele maal is er een broedgeval vastgesteld in Nederland.

Vliegbeelden.

In de lucht is het vaak moeilijk te zien welke roofvogel daar nu vliegt. Je onderscheidt geen kleuren of vlekjes, eigenlijk zie je alleen maar een zwart silhouet. Deze geven je misschien wat steun om ze toch te kunnen leren herkennen als je ze eens boven je ziet vliegen.

Valken: Puntige vleugels en een smalle staart

Kiekendieven: Lange vleugels en een lange staart

Buizerden: Brede vleugels en een En een brede afgeronde staart

Haviken: Korte, afgeronde vleugels en een lange staart.

De film.

Op de film zie je een aantal van de hiervoor besproken roofvogels van heel dichtbij.

Vraag 1. Schrijf als je de film hebt gezien eens op over welke vogels het ging.

Vraag 2. Waar zitten de nesten van de meeste roofvogels? Hoe noemen we een dergelijk nest?

Vraag 3. Op de film zie je een vogel uit het ei komen. Hoe doet hij dat; hij heeft er een speciaal hulpmiddel voor. Wat is dat? Heeft hij dat hulpmiddel ook nog als hij ouder is?

Vraag 4. Hoe kun je van de grond af zien of een haviksnest bewoond is?

Vraag 5. Hoe komt het dat het jongste kuiken vaak dood gaat? Waarom zou dat in de natuur zo geregeld zijn?

Vraag 6. Wat doet de onderzoeker, Rob, eigenlijk met de jongen en waarom doet hij het allemaal?

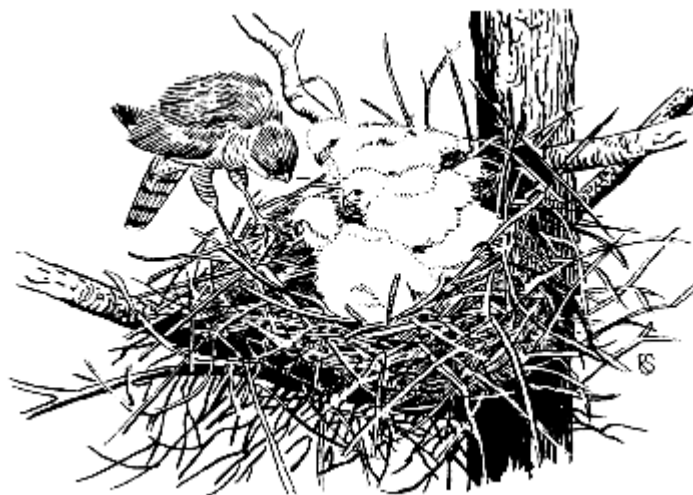
Vraag 7. Weet je ook nog waarom vogels worden geringd?

Vraag 8. Welke vogels zijn eigenlijk “de baas” in het bos? Waarom noemt de vertelster ze zo denk je?

Vraag 9. Waaraan konden de jongens op de film zien wat voor voedsel de Sperwer aan zijn jongen voert?

Boomvalken met jongen

Sperwer met jongen.

Vraag 10. Weet je wat “braakballen” zijn? Rob vertelde dat ze aan de braakballen van de Sperwer niet zoveel konden zien. Herinner je je nog hoe dat komt?

Vraag 11. Niet alle vogels leggen in dezelfde maand hun eieren. In de film worden twee soorten genoemd die een stuk later zijn dan de anderen. Welke twee soorten waren dat ook al weer? Zou je twee verschillende redenen kunnen bedenken waarom deze vogels zo laat zijn?

Vier ontwikkelingsstadia van jonge Boomvalken. Van links naar rechts enkele dagen, tien dagen, twintig dagen en vier weken oud.

Vraag 12. De Wespendif heeft veel plattere poten dan de andere roofvogels. Waarvoor is dat?

Vraag 13. Kun je vertellen waardoor het komt dat in de winter zoveel roofvogels doodgaan, zowel van de blijvers als van de trekkers naar het zuiden?

Nawoord.

Je hebt samen met de kinderen op de film gezien wat Rob doet als hij de vogels onderzoekt.

Waarom zou Rob dit allemaal onderzoeken?

Rob hoort bij de Werkgroep Roofvogels Nederland. Samen met anderen heeft hij deze film gemaakt.

In de werkgroep zitten mensen die heel veel om de natuur en speciaal om de roofvogels geven.

Daarvoor is het nodig dat je veel weet van de natuur en van de roofvogels. Als je bijvoorbeeld niet weet waardoor ineens veel vogels zijn doodgegaan kan je ook geen maatregelen (laten) nemen om te zorgen dat het niet weer gebeurt.

We moeten dus veel van ze weten om ze te kunnen helpen. We moeten weten wat voor gebieden ze nodig hebben om in te wonen, wat voor prooidieren ze nodig hebben, ontdekken hoeveel roofvogels van dezelfde soort in een bepaald gebied thuishoren, hoeveel er nu zijn en volgen of er niet steeds minder komen. Kortom: om goede beschermingsmaatregelen te kunnen nemen moet je heel veel kennis van de vogels hebben. Daar is de werkgroep steeds mee bezig. Daarom klimt Rob in bomen om nesten te bekijken, meet, weegt en ringt hij de jongen.

Mogelijk word jij ook enthousiast voor de natuur en de roofvogels. Hoe meer mensen mee doen met de bescherming, hoe beter het wordt voor de natuur.

Rode Wouw

Zwarte Wouw

Voor de docent.

De lesbrief is opgebouwd uit een algemeen gedeelte (pagina's 1 t/m 3), wat gegevens over de bekendste roofvogels (pagina's 4 t/m 11), vragen over de film (pagina's 12 en 13) en op de laatste bladzijde (14) een afsluitend verhaaltje.

De vragen bij de film zijn ook los van de rest te gebruiken.

Bij het opstellen van deze lesbrief is er vanuit gegaan dat, als van de gehele lesbrief gebruik wordt gemaakt, de kinderen eerst de pagina's 1 t/m 11 doornemen en daarna de film bekijken.

Antwoorden op de vragen.

Pagina 1. Torenvalk biddend en Buizerd op een paal.

1. b, e, g.
2. haaksnavel, klauwen, scherpe ogen.

Pagina 11.

1. Havik, Buizerd, Sperwer, Boomvalk, Wespendif.
2. hoog in een boom; horst.
3. met de eitand boven op de snavel; verliest die na een paar dagen.
4. dons aan de rand van het nest; poep op de grond onder het nest.
5. het eerste kuiken krijgt eerst te eten, het tweede daarna en het laatste jong krijgt ook als laatste te eten. In minder goede jaren is er minder voedsel en krijgt de laatste niets.
"Regulatie", veel prooidieren = veel roofvogels, weinig prooidieren = weinig roofvogels: evenwicht in de natuur.
6. meten van de vleugellengte, wegen en ringen; in het kader van het algemeen onderzoek (zie ook pagina 12).
7. levert veel gegevens op over b.v. trek, woongedrag, leeftijd, sterfte.
8. Havik; grootste en sterkste roofvogel (spanwijdte vrouwtje ruim 1 meter.)
9. plukplaatsen met veren van prooivogels dicht bij het nest. Soms m.b.v. braakballen.

Pagina 12.

10. onverteerbare resten van prooien die de vogel uitbraakt; sterk maagzuur.
11. Boomvalk en Wespendif; ze komen uit Afrika en later in de zomer zijn de insecten waarmee ze hun jongen voeren volop aanwezig.
12. om de wespennesten te kunnen uitgraven.
13. kou en voedselgebrek; gevaren tijdens de tocht, menselijke jachtactiviteiten onderweg.

Sperwer (man)